

ПАМ'ЯТІ ПРОФЕСОРА М. М. КОНДРАШОВОЇ (1928–2020)

11 червня 2020 р. прийшла сумна звістка про те, що на 92-му році життя відійшла у вічність доктор біологічних наук, професор Марія Миколаївна Кондрашова. Марія Миколаївна є основоположницею нових наукових напрямів – фізіологічної мітохондріології та науково обґрунтованої метаболітної терапії. Вона вважала своїми вчителями видатних біологів – фізіолога І. А. Аршавського та біохіміка С. Є. Северіна. Це визначальним чином вплинуло на унікальну здатність дослідниці поєднувати глибоке розуміння регуляції метаболічних і фізіологічних процесів, особливу увагу до деталей експерименту й цілісне бачення об'єкта дослідження.

Наукові інтереси Марії Кондрашової були надзвичайно широкими: від аероіонів і енергетичних субстратів – до розробки критеріїв оцінки мітохондріальної біоенергетики та характеристики гормонального статусу на рівні цілого організму. У 1970-х роках вона описала в термінах і поняттях мітохондріальної біоенергетики фізіологічний цикл змін функціональних характеристик під час переходу організму від стану спокою до активації та далі до відновлення, суперкомпенсації або патологічного виснаження. Та особливий інтерес і навіть захоплення Марії Миколаївни (або МН, як вона зазвичай підписувала свої листи) становили дослідження особливої ролі янтарної кислоти як енергетичного субстрату і сигнальної молекули. Її докторська дисертація “Регуляція янтарної кислотою енергетического обеспечения и функционального состояния ткани” на довгі роки визначила напрям досліджень її та багатьох споріднених лабораторій. Виявлення синергетичної взаємодії янтарної кислоти і катехоламінів стало основою теорії субстратно-гормонально-нуклеотидних систем регулювання енергетичних процесів. Ця теорія яскраво сформульована у статті “О прорастании митохондриальной регуляции до гормонального уровня”. Наукова школа заслуженого діяча науки М. М. Кондрашової заклала біоенергетичні основи антистресової терапії та сформувала нове розуміння механізму лікувальної дії аероіонів і гомеопатичних доз різних метаболітів. Колег завжди вражала наукова інтуїція МН, яка інколи випереджувала наші відкриття і знання. Марія Миколаївна користувалася заслуженим авторитетом у корифеїв біологічної науки ХХ століття – Б. Чанса, Г. Сельє, П. Мітчела, Г. Франка, В. Скулачова та ін.

Марія Миколаївна завжди притягала до себе найрізноманітніших дослідників – від математиків і хіміків-фармакологів до фізіологів спорту вищих досягнень і практикуючих лікарів. Вона завжди щедро ділилася з ними своїми знаннями,

навичками й ідеями. Нам особливо запам'ятався образний, позбавлений зайвого академізму стиль написання наукових текстів МН, який був цікавим і зрозумілим для читачів різного рівня підготовки та знань.

Марія Миколаївна займає особливе місце в розвитку та становленні досліджень біоенергетичних і регуляторних процесів у наукових інституціях Львова кінця ХХ – початку ХХІ століття. Перші львівські студенти університету імені Івана Франка з трепетом переступили поріг Лабораторії біоенергетики мітохондрій Інституту біофізики в Пущино ще у 1970-х роках, де вони проходили свої переддипломні та дипломні практики. Декому з нас пощастило виконувати там кандидатські й докторські дисертації. Нині вже нікому не вдасться обчислити об'єми АДФ, АТФ, колагенази, сукцинату, α -кетоглутарату й інших дефіцитних тоді реактивів, які з легкої руки Марії Миколаївни безоплатно передавалися з берегів Оки на береги Полтви. А скільки курсових, дипломних, кандидатських і докторських дисертацій підготовано на оригінальних полярографічних і потенціометричних установках, виготовлених у майстернях Інституту біофізики за кресленнями професора Кондрашової!

Провідні львівські науковці того часу – Мирон Деркач, Омелян Гойда, Ірина Шостаковська, Михайло Тимочко та ін. – вважали за честь підтримувати дружні наукові зв'язки з Марією Миколаївною. Ціла плеяда львівських фізіологів, біофізиків і біохіміків може з повним правом вважати себе учнями професора Кондрашової. Серед них – доктори біологічних наук Андрій Бабський, Микола Доліба, Наталія Кургалюк, Ольга Єлісеєва, кандидати біологічних наук Ігор Гузар, Ірина Ставровська та ін.

Незважаючи на професійну приналежність до точних наук, Марія Кондрашова була творчою та навіть поетичною натурою. Вона легко і з почуттям гумору рифмувала привітання для своїх друзів і співробітників, а оригінальні новорічні листівки, надіслані колегам, завжди містили символічний графічний підсумок досягнень лабораторії за рік, ідею якого зазвичай придумувала МН. Марія ще зі студентських років захоплювалася грою в теніс і часто повторювала: *“Теніс – гра, придумана богами!”*.

Марія Кондрашова по материнській лінії мала українське коріння. Вона симпатизувала демократичним перетворенням в Україні, що розпочалися у 1990-х роках, співпереживала з приводу трагічних подій на Євромайдані 2014 року. У 1990 р. проф. Кондрашова виступила у Львівському національному університеті імені Івана Франка з циклом лекцій, які стали яскравою подією для всієї наукової спільноти Львова. Чоловік Марії Кондрашової, її вірний соратник і одnodумець упродовж усього життя, відомий біофізик та історик науки, проф. Симон Шноль свого часу активно прислужився до відновлення історичної пам'яті про нашого земляка, професора Якова Парнаса.

МН була для всіх нас незаперечним авторитетом і водночас – добрим другом та порадиником. Її ідеї продовжують розвивати учні в багатьох престижних наукових закладах Росії, України, країн Європи й Америки. Вона активно сприяла поїздкам її вихованців на стажування та роботу за кордон, чудово розуміючи, що наукова школа – це не тільки співробітники твоєї лабораторії чи відділу. Що далі роз'їжджаються твої учні, то об'ємнішою стає твоя наукова школа, а з розширенням тематики досліджень її вага і престиж тільки зростають.

Світла пам'ять про Марію Миколаївну Кондрашову назавжди збережеться в наших серцях.

Андрій Бабський